

DU LỊCH VĂN HÓA MƯỜNG

NGUYỄN THẾ HUỆ

Ý tưởng về một tiềm năng du lịch trên khu vực tự nhiên với sắc thái văn hóa dân tộc độc đáo "Mường" đã được lãnh đạo Đảng và chính quyền tỉnh Hòa Bình nêu lên như một định hướng về một ngành hoạt động trong cơ cấu kinh tế - xã hội của tỉnh. Ngành du lịch cũng đã để tâm tìm hiểu, thăm dò và dự định các biện pháp phối hợp đầu tư, quy hoạch, xây dựng... Trong bối cảnh ấy, từ góc độ khoa học xã hội và nhân văn, chúng tôi nói tới *du lịch văn hóa Mường ở tỉnh Hòa Bình*.

Du lịch - văn hóa Mường là loại hình du lịch mới. Mới, bởi vì nó được kết hợp cái hiện đại với cái truyền thống, dựa trên nền văn hóa dân tộc lâu đời. Nó được kết hợp với những nét độc đáo và phức hợp trong văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần của dân tộc Mường.

Năm tháng qua đi, một dân tộc xếp thứ tư về số dân đã tự mình tạo dựng, bảo tồn được một nền văn hóa riêng, còn giữ lại nhiều nét nguyên sơ trên đó du lịch với tư cách là một lĩnh vực, một ngành trong hệ thống cơ cấu kinh tế - xã hội hoạt động. Đặc biệt, từ khi vùng lòng chảo sông Đà được hình thành cùng với những thành tựu văn hóa của dân tộc Mường qua nửa thế kỷ sưu tầm, nghiên cứu và những tiềm năng sẵn có của Hòa Bình đặt ra nhu cầu xây dựng ngành du lịch văn hóa Mường càng trở nên bức xúc.

Hoạt động của ngành du lịch là ngành dịch vụ tổng hợp - dịch vụ du lịch. Thông qua sự di chuyển và thay đổi trong không

gian văn hóa - xã hội, du lịch đáp ứng và thỏa mãn các nhu cầu sinh hoạt văn hóa ở mức độ khác nhau của con người. Bởi vậy, bản thân hoạt động du lịch cũng là hoạt động văn hóa, hay ngành du lịch cần kết hợp các hoạt động của ngành văn hóa, sản phẩm văn hóa..., để rồi, theo nội dung của chuyến du lịch hay nhu cầu của khách hướng tới, ta có thể nói du lịch văn hóa.

Văn hóa là một lĩnh vực lớn, cơ bản của bất kỳ cộng đồng xã hội nào. Văn hóa ra đời từ buổi khởi nguyên con người, "chiếm lĩnh" và "đồng hóa" cái tự nhiên, cái bản năng. Nó là cái thứ hai do con người sáng tạo ra. Nhưng văn hóa không thể tồn tại và phát triển nếu không có những điều kiện vật chất, các hoạt động và các thiết chế, các ngành để bảo lưu và chuyển tải. Vì thế, nếu đã nói bản thân du lịch cũng là văn hóa thì văn hóa đã hàm chứa những nội dung cơ bản của du lịch. Vấn đề là khai thác văn hóa ở cấp độ nào nhằm phục vụ cho du lịch để có Du lịch văn hóa.

Nói lên các đặc điểm, mối quan hệ giữa du lịch và văn hóa là nói tới vấn đề cụ thể đang bàn là du lịch văn hóa Mường với những *đặc trưng, kết cấu, và cách thức* riêng của nó.

Về *cách thức*, là một ngành du lịch - kinh doanh, "du lịch văn hóa Mường" sẽ trở thành một bộ phận trong cơ cấu kinh tế - xã hội của Hòa Bình. Như thế, tỉnh Hòa Bình cần phối hợp với ngành du lịch để tính toán, sao cho "du lịch văn hóa Mường" hoạt động có lãi nhằm bổ sung cho sự phát triển kinh

tế chung của tỉnh. Đương nhiên, ta không đi quá sâu vào lĩnh vực riêng biệt này, nhưng chính từ đó, ta lại thấy du lịch có tác động để gìn giữ và phát triển văn hóa Mường. Tác động đó nằm trong mối quan hệ của văn hóa và du lịch. Dù chưa có du lịch, ngành văn hóa Hòa Bình từ lâu cũng đã có những hoạt động sưu tầm, nghiên cứu vốn văn hóa cổ truyền và dân gian Mường. Rồi đây, công việc đó còn được định hướng tiếp tục như xây dựng nhà bảo tàng văn hóa Mường, tổ chức dàn dựng lại các nhạc cụ "Cồng Chiêng", các bài hát, điệu múa..., để xem văn hóa là một yếu tố phát triển xã hội.

Quan sát "bản sắc văn hóa Mường", cái bông hoa dân tộc "độc đáo" ấy đang cần điều kiện để giới thiệu rộng rãi với các dân tộc anh em, với khách quốc tế. Nhất là từ khi mở cửa, du khách đã có điều kiện tới đất Mường nhiều hơn. Trong bối cảnh ấy, có thể khai thác du lịch như một điều kiện, một cách thức để gìn giữ và phát triển văn hóa Mường. Đó cũng là sự kết hợp giữa cái hiện đại (du lịch) và cái truyền thống (khôi phục văn hóa cổ truyền) trong mối quan hệ giữa "quyền văn hóa dân tộc" và giao lưu văn hóa.

Về kết cấu "du lịch văn hóa Mường" có thể hình dung ở hai thể lớn là kết cấu (cơ cấu) hợp tác và kết cấu nội dung của du lịch, hợp thành những yêu cầu chung đảm bảo tính hiện thực và đầy đủ của dự án. Ở đây, ta cần lưu ý hơn đến kết cấu nội dung du lịch và phải trả lời câu hỏi: du khách sẽ được "du lịch", được thưởng thức những gì?

Văn hóa Mường, nói theo các hình thái và các cấp độ của nó, như văn hóa vật chất, văn hóa tinh thần, văn hóa nếp sống sinh hoạt, giao tiếp, tập tục... Nói cụ thể hơn là cảnh quan thiên nhiên: đồi núi, thung lũng Mường với những thảm đồi rừng hòa quyện với vùng nước "biển hồ" của thủy điện

Hòa Bình, tạo thành không gian văn hóa đa chiều, tuyệt diệu với suối Mơ, Động Tiên, với các di tích, công trình văn hóa (hang, động "Động nội", nhà sàn Mường, trống đồng, mộ cổ, đập thủy điện...) nếp sống - sinh hoạt (y phục phụ nữ Mường, rượu cần, các món ăn dân tộc Mường...) và các loại hình văn hóa - nghệ thuật (nhạc, cồng, chiêng, múa "sạp", hát Mỡi, làn điệu thường rang - bộ mẹn...). Tất cả là một kho tàng văn hóa, du khách có thể tìm đến, lựa chọn thưởng thức. Vấn đề quan trọng là cần đưa vào một chuyến du lịch những nội dung gì, liều lượng và sự kết hợp ra sao? Và có nên khai thác khu vực lòng chảo sông Đà với khu vực nước khoáng Kim Bôi để kết hợp du lịch với điều dưỡng? Các vấn đề trên nằm trong tính tiếp tục và phát triển của dự án. Để có thể nói có du lịch văn hóa Mường thì nội dung của nó không chỉ thiên về tham quan quang cảnh tự nhiên mà còn đi sâu vào nền văn hóa dân tộc để thấy được cái hay, cái đẹp nền văn hóa độc đáo Mường.

Đặc trưng của du lịch văn hóa Mường sẽ là cái hấp dẫn thu hút du khách. Nó nói lên rằng, chỉ có tới đất Mường, hòa trong không gian văn hóa dân tộc, du khách mới có được những sinh hoạt văn hóa ấy, rồi để lại những ấn tượng, những cảm giác khó quên.

Đến đất Mường, du khách sẽ được mời lên cầu thang vào ngôi nhà sàn dự lễ uống rượu cần; sẽ được tiếp xúc ngay với lối ứng xử "tự trọng mình và tôn trọng người", "không sôi nổi bề ngoài mà dạt dào tình cảm", "thật thà mà vẫn tế nhị" của người cao tuổi, của cô gái xinh đẹp, duyên dáng, trang nhã trong bộ y phục dân tộc, liên tục từ những chiếc sừng trâu rót nước xuống chính rượu cần với lời hát tự nhiên đưa du khách vào cõi mệnh mang của núi rừng. Quen rồi, du khách có thể trực tiếp quan sát nhà sàn Mường được xây dựng bằng những vật liệu tự nhiên, giản dị, mộc mạc, hòa trong không gian của

núi đồi. Những nhà sàn Mường mọc lên men sườn thung lũng tạo thành chòm xóm lẫn khuất trong những chùm cây, rặng tre, điểm xuyết những thân cau, mảnh dẻ cao vút hoặc những chiếc cầu bắc qua suối cùng với cây si biểu tượng cho sức mạnh của dân tộc mình... Du khách cũng sẽ được nghe tiếng vang của "cồng chiêng" với âm sắc trầm trầm. Nhưng để tận hưởng trọn vẹn cái "vẻ đẹp kín đáo", cái tinh túy của tâm hồn Mường, du khách hãy đứng xa xa nghe từng tiếng một rồi hòa âm hưởng đó trong bối cảnh hùng vĩ của núi rừng, của nhà sàn, con suối..., và có phần khác với cồng chiêng Tây Nguyên, du khách sẽ thấy nó "xuất thần" ở nhiều cung bậc khác nhau trong nhiều trường hợp như ngày cưới, lễ tết, mừng nhà mới v.v... Rồi tiếng vắng vắng, êm dịu của sáo ôi, bí đôi, tiếng trầm hùng của trống đồng vọng từ nghìn xưa... Để chủ động du khách có thể sắp xếp thời gian thưởng thức những gì, hoặc nghe những bài hát "lời thương" nhiều ý đẹp, lời hay, giàu chất trữ tình với nhiều cung bậc "chôn lời thương" mà sôi động, ngọt ngào, sâu lắng, chẳng kém gì quan họ ở Bắc Ninh rồi hát ru, hát môi... Nếu ở lâu, du khách sẽ được nghe bố mo trình tấu những đoạn trong áng sử thi "Đẻ đất, đẻ nước..."

Để thay đổi, du khách có thể tham gia các lễ hội có đu voi, đu tre, có ném còn, thi bắn..., hoặc bơi thuyền trên "biển hồ" đập sông Đà, công trình thế kỷ của đất nước. Du khách cũng có thể lên nhà thuyền thực hiện chuyến viễn du chiêm ngưỡng vẻ đẹp hùng vĩ, đa diện của thiên nhiên, thưởng thức các món ăn dân tộc trong tiếng hát của các cô gái Mường.

Dù đã đam mê với du lịch văn hóa Mường, du khách đừng quên tham dự một tục lệ, đã được huyền thoại hóa, là tắm suối của các cô gái Mường; tắm suối theo nghĩa thể thao, bơi lội, tắm suối để hòa mình vào môi trường sinh thái nước, cỏ, cây, hoa lá, tiếng động của các sinh vật, cảm thú.

Đặc trưng của du lịch văn hóa Mường trong ấn tượng và cảm quan của du khách sẽ là kết quả của chuyến du lịch qua từng sinh hoạt - văn hóa và qua tất cả các sinh hoạt văn hóa đó. Bản sắc văn hóa cổ truyền Mường lồng trong quang cảnh thiên nhiên với môi trường sinh thái còn đáng vẻ nguyên sơ, tự nó đã có sức hấp dẫn với du khách. So với các điểm du lịch khác, ở đây nổi lên cái tổng thể đa diện, nhiều tầng, quện chặt giữa thiên nhiên và văn hóa. Đó là mô hình lý tưởng cho du lịch vì nó không chỉ thiên về nghỉ mát, tắm biển hoặc du ngoạn trên được chiêm ngưỡng nhiều kỳ quan thiên nhiên đẹp.

Những ý tưởng trên chỉ có thể trở thành hiện thực khi biết kết hợp hài hòa cái hiện đại của du lịch với cái truyền thống văn hóa Mường. Đồng thời cần tập trung đầu tư mọi mặt nhằm tạo dáng cho các khu nhà sàn Mường mọc xen sườn đồi; xây dựng khu du lịch nhà sàn cho du khách với trang thiết bị vừa truyền thống, vừa hiện đại. Tổ chức du thuyền cho du khách trên sông Đà kết hợp biểu diễn văn nghệ cổ truyền của văn hóa Mường. Xây dựng các con suối chảy quanh các thung lũng. Tổ chức hai điểm du lịch Động Tiên và suối Thác Mơ. Xây dựng khu nghỉ mát kết hợp với dưỡng bệnh cạnh suối nước Kim Bôi nhằm kết hợp sinh thái tự nhiên với nguồn nước khoáng tự nhiên để phục vụ cho nhiều đối tượng trong và ngoài nước.

Và sau cùng, chúng tôi hy vọng có sự phối hợp của các ngành, các cấp, của Nhà nước và quốc tế, sớm có một dự án tổng thể "Du lịch văn hóa Mường" trình Chính phủ phê duyệt, đầu tư vốn cùng với việc gọi vốn nước ngoài và sự đóng góp của cộng đồng, của những nhà hảo tâm trong và ngoài nước để dự án "Du lịch văn hóa Mường" trở thành hiện thực. Đó cũng là điều kiện để dân tộc Mường có dịp thể hiện bông hoa văn hóa dân tộc mình bên cạnh những bông hoa của các dân tộc anh em và bè bạn quốc tế.